

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 11 december 2018

Mål nr

B 2228-18

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

FA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MF

SAKEN

Mord m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2018-04-30 i mål B 2384-18

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut och bestämmer påföljden till fängelse 16 år.

MF ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av FA i Högsta domstolen med 52 648 kr. Av beloppet avser 38 052 kr arbete, 3 735 kr resor, 332 kr utlägg och 10 529 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

FA har yrkat att gärningen den 1 augusti 2017 ska bedömas som dråp.

Riksåklagaren har yrkat att påföljden bestäms till fängelse.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i fråga om påföljd.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. I enlighet med hovrättens dom har FA gjort sig skyldig till mord, olaga hot och ringa narkotikabrott.
2. Av utredningen framgår i huvuddrag följande beträffande mordet. Den 1 augusti 2017 åkte EÅ bil till en återvinningsstation i Surahammar. Hon blev där attackerad av FA, som hon inte kände sedan tidigare. FA angrep henne med ett eggvasst föremål, sannolikt en kniv. Under angreppet kom andra personer till platsen. Några av dem hade hört skrik i panik. FA lämnade hastigt återvinningsstationen i sin bil. När ambulans kom till platsen några minuter senare var EÅ död.
3. Enligt det rättsmedicinska utlåtandet hade EÅ ett tjugotal sår på huvudet, ansiktet, halsen, bålen, armarna och händerna. En del av skadorna på

armarna var avvärjningsskador. Kroppen visade även tecken på trubbigt våld mot ansiktet och på kroppen. Obduktionsfynden talar starkt för att dödsorsaken varit skador tillfogade den högersidiga kotartären. Av den tekniska bevisningen framgår att EÅ i ett tidigt skede av angreppet hamnade i en låg position, möjligen liggande. Det framgår även att blodstänk hamnat på FAs bil.

4. Domstolarna har bedömt gärningen som mord. I påföljdsdelen har domstolarna bestämt att FA ska överlämnas till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Påföljdsvalet har grundats på ett rättspsykiatriskt utlåtande från februari 2018. Slutsatsen i utlåtandet är att FA begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning, att han lider av en sådan störning, att han har behov av psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång samt att det finns medicinska förutsättningar för att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård.

5. Efter hovrättens dom den 30 april 2018 överfördes FA, med stöd av 7 § andra stycket lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, från häktet till Region Västmanlands rättspsykiatriska klinik. I ett intyg den 11 maj till åklagarmyndigheten uttalade klinikens chefsöverläkare Fredrik Åberg bl.a. att FAs aktuella psykiska tillstånd var sådant att det helt saknades behov av psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

6. Socialstyrelsens rättsliga råd (Rättsliga rådet) har i juli 2018 till Högsta domstolen yttrat sig över det rättspsykiatriska utlåtandet och läkarintyget. Rådets slutsats är att FA begått gärningarna under påverkan av en psykisk störning, som emellertid inte är allvarlig.

Vad målet gäller

7. Frågan i Högsta domstolen är om FA ska överlämnas till rättspsykiatrisk vård eller dömas till fängelse. I det senare fallet uppkommer även frågan om fängelsestraffets längd.

Närmare om händelseförloppet

8. På förmiddagen den 1 augusti 2017 arbetade FA, som är snickare, på ett bygge i Västerås. Vid lunchtid åkte han till återvinningsstationen i Surahammar där den aktuella gärningen begicks. Efter mordet på EÅ körde han till sin bostad i Västerås, där han bytte kläder. Han åkte sedan tillbaka till arbetsplatsen och bad om ledigt för att hjälpa en kamrat att flytta. I samband med att han lämnade arbetsplatsen tog han med sig tändvätska, och senare under dagen brände han upp en del av sina arbetskläder. På eftermiddagen hjälpte han sin kamrat med flytten, varefter han bl.a. köpte nya skor. På kvällen åt han middag hos sin pappa.

9. FA har uppgett att han inte har några minnen av vad som hände på återvinningsstationen. Flera av FAs arbetskollegor har hörts som vittnen. De har inte noterat något avvikande beteende hos honom den aktuella dagen.

10. Hovrätten har beträffande gärningen och FAs uppsåt funnit att han med avsikt att döda EÅ angrep henne med ett eggvasst föremål. Enligt hovrätten finns det inte skäl för någon annan bedömning än att angreppet kom helt överraskande för henne och utan någon föregående provokation från hennes sida. Antalet skador och deras placering visar på ett målmedvetet och i det närmaste besinningslöst handlande från FAs sida. EÅs möjligheter att värja sig mot angreppet och därmed undgå att dö har varit obefintliga. Händelseförloppet var relativt snabbt, men under denna tid utsattes EÅ för ett mycket omfattande våld som inte ens upphörde när hon hamnade på marken. Det står

klart att EÅ uppfattade vad som hände henne. Det är uppenbart att hon under händelseförloppet måste ha känt en stark dödsångest.

11. Det var enligt hovrättens bedömning en tillfällighet att just EÅ blev utsatt för FAs våld. Han hade alltså inte planerat att döda henne. Hans psykiska ohälsa har med stor sannolikhet varit en bidragande orsak till gärningen. Dock talar hans agerande före och efter gärningen mot att han haft en nedsatt funktionsnivå eller nedsatt förmåga att kontrollera handlandet.

Påföljdsvalet

Förutsättningar för rättspsykiatrisk vård

12. Enligt 30 kap. 6 § brottsbalken ska en person som begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Bedömningen tar sikte på den tilltalades psykiska tillstånd vid brottstillfället. Om synnerliga skäl föreligger, får den tilltalade dock dömas till fängelse.

13. Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarlig psykisk störning, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång (31 kap. 3 § brottsbalken). Det är här fråga om att bedöma den tilltalades psykiska tillstånd vid domstillfället.

14. I rättsfallet NJA 2004 s. 702 angav Högsta domstolen riktlinjer för den bedömning som enligt de båda bestämmelserna ska göras av det rättsmedicinska utredningsmaterialet i ett mål. Normalt har den tilltalade när domstolen ska göra sin bedömning genomgått en rättspsykiatrisk undersökning. Domstolen har också möjlighet att inhämta yttrande från Rättsliga rådet över den undersökningen. Avviker yttrandet från de slutsatser som har

angetts i det rättspsykiatriska utlåtandet, bör Rättsliga rådets yttrande i allmänhet anses vara det mer tillförlitliga. Hänsyn behöver tas även till annat material, såsom sjukvårdsjournaler från tiden före eller efter brottet eller intyg eller andra handlingar som tillkommit efter ett rättspsykiatriskt utlåtande eller ett yttrande från Rättsliga rådet. Vid domstolens bedömning handlar det om att pröva utredningen för att avgöra om övervägande skäl talar för att det är fråga om en allvarlig psykisk störning. Det är alltså en överviktsprincip som ska tillämpas. Vid bedömningen av den tilltalades psykiska tillstånd när brottet begicks kan de yttre omständigheterna vid brottstillfället, t.ex. hur gärningsmannen uppträtt, också ha betydelse.

Bedömningen i detta fall

15. Av utredningen framgår att FA under våren 2017 mådde psykiskt dåligt, att han missbrukade bl.a. cannabis samt att han av arbetskamrater och bekanta uppfattades som aggressiv och hotfull. Vid ett besök på en vårdcentral i mars 2017 gjorde han sig skyldig till olaga hot mot personalen. Han har själv uppgett att han under denna tid och även senare har hört röster, känt sig övervakad av polisen och upplevt sig vara motarbetad av samhället, bl.a. i anslutning till att han fått sitt körkort återkallat.

16. I det rättspsykiatriska utlåtandet görs bl.a. följande diagnostiska bedömning. FA bedöms sedan åtminstone flera månader före gärningen ha utvecklat ett psykotiskt tillstånd med tilltagande försämrat mående, försämrad förmåga att fungera i arbete och sociala relationer samt förföljelsetankar och en beredskap att tro illa om andra, vilket lett till aggressiva handlingar inklusive aktuell gärning. Tillståndet bedöms inte vara betingat av påverkan av cannabis. Mer exakt diagnos är inte möjlig att ställa vid undersökningstillfället på grund av FAs bristande medverkan, men torde vara möjlig i framtiden efter en längre tids observation och behandlingsförsök. Slutsatsen i utlåtandet är att FA begick gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och att

det finns medicinska förutsättningar för att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård (jfr p. 4).

17. Rättsliga rådet har emellertid kommit till en annan slutsats. Rådet har anslutit sig till de bedömningar och slutsatser som gjorts av överläkaren Lars Håkan Nilsson som har yttrat sig till rådet under den tid då FA fortfarande var intagen på Region Västmanlands rättspsykiatriska klinik. Lars Håkan Nilsson har uttalat bl.a. följande. Ärendet är mycket svårbedömt men han är mer tveksam till den bedömning som gjorts i den rättspsykiatriska undersökningen. Eftersom det är fråga om ett mycket allvarligt brott bör det enligt hans uppfattning finnas en mer tydlig psykotisk bild för att man ska bedöma gärningen som utförd under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Hans slutsats är att FA begått gärningarna under påverkan av en psykisk störning, som emellertid inte är allvarlig. Vad gäller FAs aktuella vårdbehov har Lars Håkan Nilsson ingen annan uppfattning än chefsöverläkaren Fredrik Åberg. FA anses alltså inte lida av en allvarlig psykisk störning och har därmed inte behov av psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Det finns följaktligen inte förutsättningar att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård.

18. Bedömningen av om FA har begått gärningarna under påverkan av en allvarlig psykisk störning försvåras av att han inte berättat vad som hände i samband med mordet. Detta synes också ha bidragit till att den rättspsykiatriska expertisen funnit frågan svårbedömd och kommit till skilda slutsatser.

19. Det kan konstateras att Rättsliga rådets yttrande bygger på ett bredare och färskare underlag än det rättspsykiatriska utlåtandet. Bland annat har rådet haft tillgång till journalhandlingar avseende den tid som FA vistats på Region Västmanlands rättspsykiatriska klinik. Rättsliga rådets yttrande får därigenom anses ha större tyngd än det rättspsykiatriska utlåtandet.

20. Vid bedömningen av FAs psykiska tillstånd vid mordet har även agerandet före och efter mordet viss betydelse. FA har då agerat på ett till det yttre rationellt sätt avseende både hans allmänna uppträdande och hans försök att dölja spåren efter gärningen.

21. Vid en prövning enligt 30 kap. 6 § brottsbalken talar övervägande skäl för att FA inte har begått de aktuella gärningarna under påverkan av en psykisk störning som kan betraktas som allvarlig.

22. När det gäller FAs nuvarande psykiska tillstånd finns inte anledning att ifrågasätta de slutsatser som Rättsliga rådet har dragit. Det finns således inte förutsättningar enligt 31 kap. 3 § brottsbalken för att överlämna FA till rättspsykiatrisk vård. Påföljden ska därför bestämmas till fängelse.

Fängelsestraffets längd

Den rättsliga regleringen

23. Den som berövar annan livet döms enligt 3 kap. 1 § brottsbalken för mord till fängelse på viss tid, lägst 10 och högst 18 år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid.

24. Bestämmelsen fick sin nuvarande lydelse den 1 juli 2014, då orden ”om omständigheterna är försvårande” infogades. Den förändrade lydelsen har, enligt vad Högsta domstolen uttalade i ”Mordstraffskalan” NJA 2016 s. 3, inte inneburit någon ändring av det rättsläge som rådde dessförinnan. De uttalanden om straffmätningen vid mord som gjordes i ”Bajonettmordet” NJA 2013 s. 376 är därför alltjämt vägledande. Det betyder att utgångspunkten är att straffet för mord är fängelse i 14 år. Vid förmildrande omständigheter kan straffet bli lägre. För att straffet ska bestämmas till 16 år bör det krävas att omständigheterna tydligt talar för ett högre straff, medan fängelse i 18 år bör tillämpas endast när omständigheterna är mycket försvårande, samtidigt som de inte är av sådant slag att livstids fängelse bör dömas ut.

Bedömningen i detta fall

25. FA har visat stor hänsynslöshet vid mordet, som förövats genom ett mycket kraftigt våld, även sedan EÅ fallit till marken. Hon har varit försvarslös mot angreppet. Utredningen, som visar bl.a. att hon har skrikit i panik och försökt värja sig, ger stöd för slutsatsen att hon under angreppet har känt stark dödsångest. Dessa förhållanden utgör klart försvårande omständigheter vid straffmätningen (jfr 29 kap. 2 § brottsbalken). För en mildare bedömning talar att FA lider av en psykisk störning med en i viss mån nedsatt impuls kontroll (jfr 29 kap. 3 §).

26. Sammantaget talar omständigheterna tydligt för ett straff som överstiger utgångspunkten vid mord (p. 24). FA ska därför dömas till fängelse i 16 år.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Ingemar Persson, Lars Edlund (referent) och Petter Asp
Föredragande justitiesekreterare: Janina Kastevik